

ՉԻՐԱՑՎԱԾ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՆԵՐՈՒԺ. ԻՆՉ Է ՑՈՒՅՑ ՏԱԼԻՍ PISA ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՔԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ 2026-05

Անահիտ Գասպարյան ⁽¹⁾, Անահիտ Եսայան ⁽²⁾ և Գևորգ Մինասյան ⁽³⁾

ԿԲ-ի հետազոտական ամփոփագրերը ներկայացնում են հետազոտությունների հիմնական արդյունքների ամփոփ նկարագիր և/կամ արդի տնտեսական ու ֆինանսական թեմաների հակիրճ վերլուծություն: Հետազոտական ամփոփագրերում արտահայտված կարծիքները հեղինակ(ներ)ի անձնական տեսակետներն են և պարտադիր չէ, որ արտահայտեն ԿԲ պաշտոնական դիրքորոշումը:

(1) Հետազոտող, Դիլիջանի ուսումնահետազոտական կենտրոն

(2) Հետազոտող, Դիլիջանի ուսումնահետազոտական կենտրոն

(3) Տնօրեն, Դիլիջանի ուսումնահետազոտական կենտրոն

2025 թվականին Հայաստանն առաջին անգամ մասնակցեց Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ)՝ Աշակերտների միջազգային գնահատման ծրագրին (PISA), որին մասնակցել է 91 երկիր: Հետազոտությունը գնահատում է 15-ամյա աշակերտների հիմնարար հմտությունները գիտության, ընթերցանության, մաթեմատիկայի և թվային խնդիրների լուծման ոլորտներում: Արդյունքները ցույց են տալիս, որ **հայ աշակերտների միջին առաջադիմությունը զգալիորեն ցածր է ՏՀԶԿ միջինից բոլոր չորս ուղղություններով**, իսկ երկրի դիրքը, կախված ուղղությունից, տատանվում է 73–83-րդ տեղերի սահմաններում: Առավել մտահոգիչ է հմտությունների բաշխվածությունը. **աշակերտների շուրջ 58%-ը բոլոր երեք հիմնական ուղղություններում (գիտություն, ընթերցանություն և մաթեմատիկա) չի հասնում Level 2 մակարդակին՝ այն նվազագույն շեմին, որի դեպքում աշակերտը կարողանում է գիտելիքը կիրառել պարզ և ծանոթ իրավիճակներում**: ՏՀԶԿ-ում այդ ցուցանիշը միջինում 20% է: Միաժամանակ, բարձր առաջադիմություն ցուցաբերող՝ Level 5 կամ 6 մակարդակի հասնող աշակերտների տեսակարար կշիռը Հայաստանում ընդամենը 0.8% է՝ ՏՀԶԿ-ի 11.9%-ի դիմաց: Թվային խնդիրների լուծման ուղղությամբ ևս Հայաստանի արդյունքը զգալիորեն թույլ է՝ 354 միավոր ՏՀԶԿ-ի 500-ի դիմաց, որը շուրջ 42 միավորով ցածր է այն մակարդակից, որը կարելի էր սպասել՝ հաշվի առնելով գիտության ցուցանիշները:

Հմտությունների այս բացը ունի նաև էական երկարաժամկետ տնտեսական ազդեցություն: Մեր գնահատմամբ՝ եթե բոլոր հաջորդող սերունդները հասնեն առնվազն Level 2 մակարդակին, ավելի բարձր հմտությունների արդյունքում ձևավորվող երկարաժամկետ տնտեսական օգուտների ներկա արժեքը այլ հավասար պայմաններում կարող է կազմել Հայաստանի ներկայիս մեկ տարվա ՀՆԱ-ի շուրջ հնգապատիկը:

Ի՞նչ է PISA-ն և ինչո՞ւ է այն կարևոր տնտեսության համար

PISA-ն ՏՀԶԿ-ի կողմից երեք տարին մեկ անցկացվող հետազոտություն է, որը գնահատում է, թե որքանով են 15-ամյա աշակերտները կարողանում կիրառել դպրոցում ձեռքբերված գիտելիքները գործնական խնդիրների լուծման համար: 2025 թվականին իրականացված հետազոտությունը ներառում է չորս հիմնական ուղղություն՝ գիտություն, ընթերցանություն, մաթեմատիկա և թվային խնդիրների լուծում (computational problem solving), որը հետազոտության մեջ ներդրվել է առաջին անգամ: Հայաստանը 2025-ին PISA-ին միացած յոթ Նոր մասնակիցներից է, ինչի արդյունքում առաջին անգամ ձևավորվել է 15-ամյա հայ աշակերտների հմտությունների միջազգայնորեն համադրելի գնահատական:

Ամենացածր արդյունք ցուցաբերողներ

աշակերտը կարողանում է աշխատել ավելի բարդ տեղեկատվության, գրաֆիկների և

PISA-ի միավորները խմբավորվում են առաջադիմության մակարդակների, որոնցից յուրաքանչյուրը նկարագրում է, թե աշակերտը գործնականում ինչպիսի խնդիրներ է կարողանում լուծել: Որքան բարձր է մակարդակը, այնքան ավելի բարդ է առաջադրանքի բնույթը և ինքնուրույնության պահանջվող աստիճանը: Գիտության դեպքում, օրինակ, ամենացածր մակարդակում աշակերտը հիմնականում կարողանում է ճանաչել պարզ գիտական փաստերը և աշխատել ծանոթ իրավիճակների հետ: Level 2-ը համարվում է հիմնական նվազագույն շեմը, որին հասած աշակերտը կարողանում է կիրառել տարրական գիտական գիտելիքները առօրյա իրավիճակներում, կարդալ և մեկնաբանել պարզ տվյալներ: Level 3 և 4 մակարդակներում աշխատել ավելի բարդ տեղեկատվության, գրաֆիկների և

ապացույցների հետ, իսկ Level 5 և 6-ը ներկայացնում են բարձր առաջադիմություն, երբ աշակերտը կարողանում է ինքնուրույն լուծել բարդ և անծանոթ խնդիրներ, համադրել տարբեր աղբյուրներից ստացված տեղեկատվությունը և կատարել հիմնավոր եզրահանգումներ:

Միջազգային տնտեսագիտական հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ բնակչության ճանաչողական հմտությունները կամ «գիտելիքի կապիտալը» սերտորեն կապված են երկրների երկարաժամկետ տնտեսական աճի հետ (Hanushek and Woessmann, 2012): Ավելի բարձր հիմնարար հմտությունները ժամանակի ընթացքում արտահայտվում են ավելի արտադրողական աշխատուժով, նոր տեխնոլոգիաների յուրացման և նորարարության ավելի մեծ կարողությամբ, ինչպես նաև ավելի բարձր եկամուտներով: Այս իմաստով PISA-ն ոչ միայն կրթական համակարգի ներկա վիճակի գնահատական է, այլև ապագա աշխատուժի որակի, արտադրողականության և երկրի երկարաժամկետ աճի ներուժի վաղ ցուցիչ:

PISA-ի զեկույցում, օրինակ, վկայակոչվում է գնահատական, ըստ որի՝ եթե ԱՄՆ-ի բոլոր 15-ամյա աշակերտները հասնեին առնվազն Level 2 մակարդակին, երկարաժամկետ տնտեսական օգուտը կարող էր գերազանցել 40 տրիլիոն ԱՄՆ դոլարը, որը շուրջ 1.3 անգամ ավել է ներկայիս ցուցանիշից: **Նույն տրամաբանությամբ գնահատվել է նաև Հայաստանի հմտությունների բացի հնարավոր տնտեսական արժեքը:** Հաշվարկը հիմնված է Hanushek & Woessmann (2012) մեթոդաբանական մոտեցման վրա և օգտագործում է PISA 2025-ի՝ Հայաստանի աշակերտների մակարդակով միկրոտվյալները: Դիտարկվող սցենարում նվազագույն շեմից ցածր արդյունք ունեցող յուրաքանչյուր աշակերտի միավորը բարձրացվում է մինչև այդ շեմը, մինչդեռ շեմն արդեն հաղթահարած աշակերտների արդյունքները մնում են անփոփոխ: Թե՛ մաթեմատիկայի, թե՛ գիտության համար որպես միասնական նվազագույն շեմ ընդունվել է 420 PISA միավորը: Գնահատականների համաձայն՝ այդ շեմի ապահովման համար մաթեմատիկայի միջին արդյունքը պետք է բարելավվի շուրջ 61, իսկ բնագիտությանը՝ շուրջ 63 PISA միավորով, այսինքն՝ երկու առարկաների միջինով հմտությունների անհրաժեշտ բարելավումը կազմում է շուրջ 62 միավոր:

Տնտեսական աճի վրա ազդեցությունը գնահատվում է այն տրամաբանությամբ, որ կրթական արդյունքների բարելավումը միանգամից չի փոխում ողջ աշխատուժի որակը: Ավելի բարձր հմտություններով սերունդները աստիճանաբար մուտք են գործում աշխատաշուկա, մեծացնում իրենց մասնաբաժինն աշխատուժում և ժամանակի ընթացքում բարձրացնում տնտեսության արտադրողականությունն ու ՀՆԱ-ի մակարդակը: Այդ պատճառով ազդեցությունը գնահատվում է 80 տարվա հորիզոնում՝ համեմատելով բարելավված հմտություններով և առանց բարելավման ՀՆԱ-ի ապագա արժեքները: **Գնահատականները ցույց են տալիս, որ դիտարկվող սցենարի դեպքում 80-րդ տարում Հայաստանի ՀՆԱ-ի մակարդակը կարող է շուրջ 65.4%-ով գերազանցել առանց հմտությունների բարելավման բազային սցենարի մակարդակը:** Միաժամանակ, նշված հորիզոնի ընթացքում այդ երկու սցենարների միջև ձևավորվող հավելյալ ՀՆԱ-ի ներկա արժեքը կազմում է շուրջ 420.7 մլրդ ԱՄՆ դոլար կամ Հայաստանի ներկայիս մեկ տարվա ՀՆԱ-ի ավելի քան 5-ապատիկը:

Ինչպիսի՞ն են Հայաստանի արդյունքները

PISA 2025-ի արդյունքները հրապարակվել են 2026 թվականի սեպտեմբերի 8-ին: 91 երկրներում 33 միլիոն 15-ամյա աշակերտներից հետազոտությանը մասնակցել է ավելի քան 760 000-ը, իսկ Հայաստանում՝ շուրջ 23,800 15-ամյա աշակերտից 6,804-ը՝ 293 դպրոցից:

Գծապատկեր 1-ը ցույց է տալիս, որ Հայաստանի արդյունքները բոլոր չորս ուղղություններով զգալիորեն ցածր են ՏՀԶԿ միջինից: Գիտության և ընթերցանության դեպքում տարբերությունը կազմում է 113 միավոր, իսկ մաթեմատիկայում՝ 87 միավոր: PISA-ում կիրառվող մոտավոր համադրությամբ՝ 20 միավորի տարբերությունը համապատասխանում է մեկ ուսումնական տարվա առաջընթացին, հետևաբար Հայաստանի և ՏՀԶԿ միջին ցուցանիշների տարբերությունը հիմնական ուղղություններում համարժեք է մոտ 4–6 տարվա ուսումնական բացի: Թվային խնդիրների լուծման ուղղությամբ տարբերությունն առավել մեծ է. Հայաստանի միջին միավորը 354 է՝ ՏՀԶԿ-ի 500 միջինի դիմաց: Ավելին, Հայաստանի արդյունքը շուրջ 42 միավորով ցածր է այն մակարդակից, որը կարելի էր սպասել՝ հաշվի առնելով գիտության արդյունքները: Սա հուշում է, որ թվային խնդիրների լուծման թույլ արդյունքը ոչ միայն բացատրվում ընդհանուր ցածր առաջադիմությամբ, այլև առավել համակարգային թվային ու հաշվարկային հմտությունների բացով:

Այս տարբերություններն արտացոլվում են նաև Հայաստանի վարկանիշային դիրքում. գիտության ոլորտում երկիրը 91 մասնակիցների շարքում զբաղեցնում է 79-րդ տեղը, ընթերցանությունում՝ 79-րդը (90-ից), մաթեմատիկայում՝ 73-րդը (90-ից), իսկ թվային խնդիրների լուծման ուղղությամբ՝ 83-րդը (85-ից): **Ընդհանուր առմամբ, Հայաստանը բոլոր ուղղություններով գտնվում է մասնակից երկրների ստորին քառորդում, իսկ թվային խնդիրների լուծման գծով՝ ամենացածր արդյունքներ ունեցող երկրների թվում:**

Գծապատկեր 1. PISA 2025 առարկաների արդյունքները ՀՀ-ում և ՏՀԶԿ երկրներում

Աղբյուր. OECD, PISA 2025 Database, հեղինակների հաշվարկներ: Ցույց է տրված Հայաստանի ցուցանիշը դիրքը մասնակից երկրների շարքում:

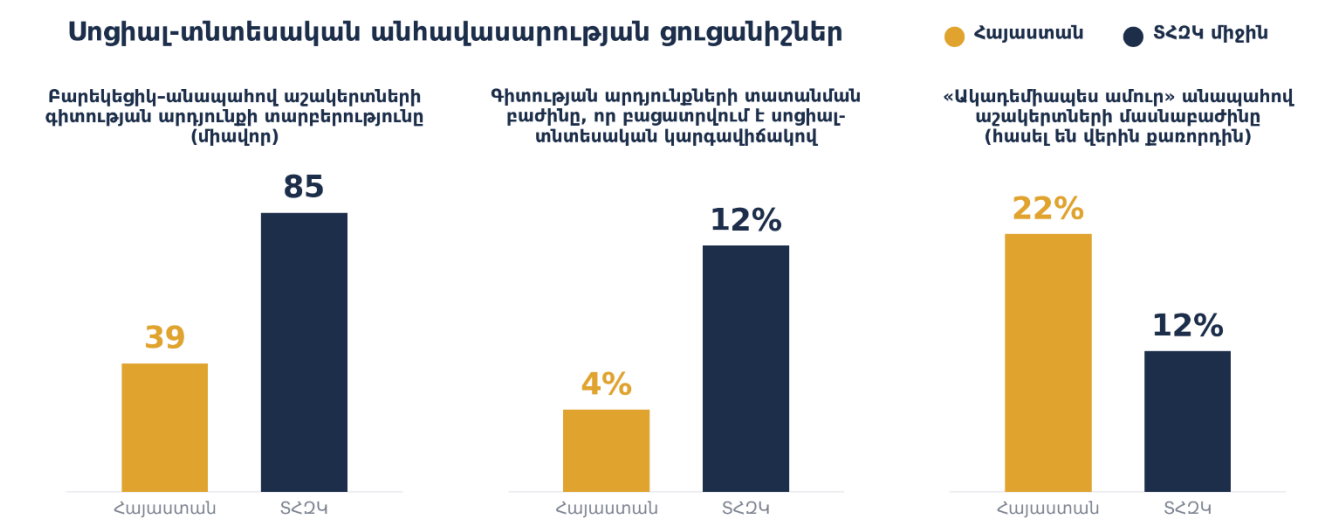
Միջին միավորից բացի կարևոր է նաև առաջադիմության բաշխվածությունը՝ թե որքան աշակերտ է հասնում նվազագույն մակարդակին, և որ մասն է ցուցաբերում բարձր առաջադիմություն: Հայաստանում 15-ամյա աշակերտների 58.1%-ը չի հասնում Level 2 հիմնական մակարդակին բոլոր երեք հիմնական ուղղություններում, մինչդեռ ՏՀԶԿ-ի այդ ցուցանիշը 19.7% է: Այս մակարդակին չհասնող աշակերտները դժվարանում են, օրինակ, պարզ գրաֆիկից տվյալ կարդալ կամ գնի ու քանակի պարզ առնչություն հասկանալ: Միևնույն ժամանակ, բարձր առաջադիմություն (Level 5 կամ 6) ցուցաբերողների կշիռը Հայաստանում կազմում է ընդամենը 0.8%՝ ՏՀԶԿ-ի 11.9%-ի դիմաց, ինչը երկիրը այս ցուցանիշով դասում է 69-րդ տեղում (Գծապատկեր 2):

Գծապատկեր 2. Առաջադիմության երկու բևեռները Հայաստանում

Ցածր առաջադիմությունը համատարած է՝ սոցիալ-տնտեսական համեմատաբար փոքր, բայց նկատելի սեռային տարբերություններով

Հետաքրքիր է, որ ՀՀ-ում աշակերտների ցածր առաջադիմությունը չի սահմանափակվում առանձին սոցիալական խմբերով: Գիտության արդյունքներով առավել ապահով պայմաններում գտնվող աշակերտները անբարենպաստ պայմաններում գտնվողներին գերազանցում են ընդամենը 39 միավորով, մինչդեռ ՏՀԶԿ-ում այդ տարբերությունը կազմում է 85 միավոր: Ավելին, սոցիալ-տնտեսական կարգավիճակը Հայաստանում բացատրում է գիտության արդյունքների տարբերությունների ընդամենը 4%-ը՝ ՏՀԶԿ-ի 12%-ի համեմատ: Միևնույն ժամանակ, սոցիալ-տնտեսապես անապահով աշակերտների շուրջ 22%-ը գիտության արդյունքներով հայտնվում է լավագույն քառորդում, ինչը գրեթե կրկնակի գերազանցում է ՏՀԶԿ-ի միջին՝ 12% ցուցանիշը: Այսինքն՝ Հայաստանում աշակերտների արդյունքները համեմատաբար քիչ են կախված ընտանիքի սոցիալ-տնտեսական դիրքից, սակայն այս «հարաբերական հավասարությունը» ձևավորված է ընդհանուր ցածր առաջադիմության շուրջ:

Նկատելի են նաև սեռային տարբերություններ, որոնք Հայաստանում որոշ ուղղություններով ավելի ընդգծված են, քան ՏՀԶԿ երկրներում: Ամենամեծ տարբերությունը գրանցվում է ընթերցանությունում. աղջիկների միջին արդյունքը 368 միավոր է՝ տղաների 327-ի դիմաց, այսինքն՝ 40 միավոր տարբերություն՝ ՏՀԶԿ-ի 30 միավորի համեմատ: Գիտությունում աղջիկները տղաներին գերազանցում են 18 միավորով, մինչդեռ ՏՀԶԿ-ում աղջիկների և տղաների միջին արդյունքները գրեթե նույնական են: Մաթեմատիկայում, հակառակը, Հայաստանում սեռային տարբերություն գրեթե չկա՝ 377 միավոր աղջիկների և 375՝ տղաների դեպքում, մինչդեռ ՏՀԶԿ-ում տղաները միջինում աղջիկներին գերազանցում են շուրջ 13 միավորով: Այսպիսով, Հայաստանի դեպքում առավել նշանակալի սեռային բացը վերաբերում է հատկապես ընթերցանությանը, որոշ չափով նաև գիտությանը, մինչդեռ մաթեմատիկայում ՏՀԶԿ երկրներին բնորոշ տղաների առավելությունը չի նկատվում:

Դրական ուսումնական միջավայր, բայց թույլ փոխակերպում կրթական արդյունքների

Հատկանշական է, որ ՏՀԶԿ երկրների համեմատ Հայաստանում աշակերտների վերաբերմունքը ուսման նկատմամբ ոչ պակաս դրական է, իսկ որոշ ցուցանիշներով՝ նույնիսկ ավելի նպաստավոր: Աշակերտների 72%-ը նշում է, որ հետաքրքրասեր է՝ գրեթե նույնը, ինչ ՏՀԶԿ դեպքում, իսկ 65%-ը լրացուցիչ ջանք է գործադրում, երբ առաջադրանքը դժվարանում է՝ ՏՀԶԿ-ի 60%-ի համեմատ: Միաժամանակ, Հայաստանում աշակերտների միայն 15%-ն է դպրոցը համարում ժամանակի կորուստ՝ ՏՀԶԿ-ի 24%-ի դիմաց: Աշակերտների մեծ մասը նաև հաղորդում է ինքնուրույն սովորելու և անհրաժեշտության դեպքում օգնություն խնդրելու վարքագիծ. շուրջ 60%-ը պլանավորում է իր ուսումը, 58%-ը փորձում է ստուգել՝ արդյոք հասկացել է նյութը, իսկ անհրաժեշտության դեպքում 82%-ը դիմում է ուսուցչին:

Այս դրական պատկերի և ցածր առաջադիմության համադրությունը հուշում է, որ խնդիրը միայն աշակերտների մոտիվացիայի կամ ուսուցիչ-աշակերտ հարաբերությունների մեջ չէ: Ուսուցման պայմաններում առկա են ավելի հիմնարար սահմանափակումներ. աշակերտների 49%-ը սովորում է դպրոցներում, որտեղ նյութական ռեսուրսների պակասը խոչընդոտում է ուսուցմանը, իսկ 39%-ը՝ ենթակառուցվածքային խնդիրներ ունեցող դպրոցներում: Առավել ընդգծված է հաճախելիության խնդիրը. գնահատմանը նախորդող երկու շաբաթվա ընթացքում Հայաստանի աշակերտների 58%-ը բաց է թողել առնվազն մեկ ամբողջ ուսումնական օր, իսկ 59%-ը՝ առնվազն մեկ դասաժամ: Համեմատության համար նշենք, որ ՏՀԶԿ-ում համապատասխան ցուցանիշները կազմել են 22% և 24%: Նույն չիրացված ներուժը նկատելի է նաև թվային միջավայրում: Հայաստանում աշակերտները դպրոցում թվային սարքերն ուսումնական նպատակներով օգտագործում են օրական միջինում 2.2 ժամ՝ ՏՀԶԿ-ի 1.7 ժամի դիմաց, իսկ 49%-ը AI չաթբոթներ է օգտագործում շաբաթական առնվազն մեկ անգամ: Սակայն թվային խնդիրների լուծման միջին արդյունքն ընդամենը 354 միավոր է՝ ՏՀԶԿ-ի 500-ի դիմաց, ինչը նշանակում է, որ թվային տեխնոլոգիաների հասանելիությունն ու օգտագործումը դեռևս չեն ձևավորում համապատասխան թվային, վերլուծական և խնդիրների լուծման հմտություններ: Հայաստանի հիմնական մարտահրավերը, հետևաբար, ոչ միայն նոր ուսումնական ներուժ ձևավորելն է, այլև արդեն առկա մոտիվացիան, աջակցող միջավայրը և տեխնոլոգիաների օգտագործումը արդյունավետ ուսուցման և չափելի հմտությունների վերածելը:

Հղումներ

Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2012). *Do better schools lead to more growth? Cognitive skills, economic outcomes, and causation*. Journal of Economic Growth, 17(4), 267–321.

OECD. (2026). *PISA 2025 Assessment and Analytical Framework*. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2026). *PISA 2025 Results (Volume I): Future-Ready Students*. Paris: OECD Publishing.